

Sygn. akt II CSKP 485/22

POSTANOWIENIE

Dnia 13 września 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Pierwszy Prezes SN Małgorzata Manowska (przewodniczący)
SSN Marcin Łochowski
SSN Mariusz Łodko (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku M. M.
z udziałem M. M.1
o podział majątku wspólnego,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 13 września 2022 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy
od postanowienia Sądu Okręgowego w Tarnowie
z dnia 14 stycznia 2020 r., sygn. akt I Ca 595/19,

**uchyla zaskarżone postanowienie w całości i sprawę
przekazuje Sądowi Okręgowemu w Tarnowie do ponownego
rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania
kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Postanowieniem z 11 czerwca 2019 r. Sąd Rejonowy w Tarnowie ustalił, że w skład majątku wspólnego uczestników postępowania wchodzi prawo własności nieruchomości położonej w T. o powierzchni 0,066 ha, której częścią składową jest budynek mieszkalny wolnostojący wraz z budynkiem garażowo-gospodarczym (punkt I); przyznał prawo własności nieruchomości wnioskodawcy (punkt II); zasądził od wnioskodawcy na rzecz uczestniczki 183 558 zł tytułem spłaty (punkt

III); którą rozłożył na 10 równych rat po 18 355,80 zł, płatnych w okresach kwartalnych do 15 dnia każdego kolejno następującego po sobie kwartału, poczynawszy od uprawomocnienia się postanowienia, wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie na wypadek braku płatności w terminie (punkt IV); zasądził od wnioskodawcy na rzecz uczestniczki 15 000 zł tytułem rozliczenia pożytków związanych z wynajmem budynku mieszkalnego, płatną w terminie jednego miesiąca od uprawomocnienia się postanowienia, wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie na wypadek braku płatności w terminie (punkt V), ustalił wartość przedmiotu postępowania na 367 118 zł (punkt VI) oraz ustalił, że uczestnicy postępowania ponoszą koszty związane ze swoim udziałem w postępowaniu (punkt VII). Postanowieniem z 10 września 2019 r. Sąd pierwszej instancji uzupełnił swoje postanowienie w ten sposób, że oddalił żądanie wnioskodawcy o ustalenie, że poczynił on nakłady z majątku osobistego na podlegający podziałowi majątek wspólny.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że 20 kwietnia 1991 r. wnioskodawca oraz uczestniczka zawarli związek małżeński, rozwiązany przez rozwód wyrokiem z 11 marca 2014 r. Umową darowizny z 22 grudnia 1993 r. matka wnioskodawcy darowała małżonkom niezabudowane nieruchomości, w tym objętą podziałem. Jeszcze w trakcie związku małżeńskiego umową majątkową z 27 stycznia 1998 r. wnioskodawca i uczestniczka wyłączyli małżeńską wspólność ustawową. Po zawarciu umowy majątkowej, w lecie 1998 r., uczestnicy postępowania rozpoczęli budowę domu i budynku garażowo-gospodarczego na darowanej im w 1993 r. nieruchomości. Prace budowlane i wykończeniowe prowadzone były jeszcze w 2014 r. Budowa była finansowana ze środków pieniężnych pochodzących z wynagrodzenia wnioskodawcy z tytułu zatrudnienia na stanowisku nauczyciela wychowania fizycznego oraz z tytułu sędziowania meczów piłki nożnej, prowadzenia drużyny piłkarskiej, prowadzenia zajęć treningowych, pełnienia funkcji trenera, jak też z wynagrodzenia uczestniczki z tytułu zatrudnienia w szkole, i ze środków pieniężnych uzyskanych z pożyczki w kwocie 4000 zł udzielonej wnioskodawcy.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że środki pieniężne przeznaczone przez wnioskodawcę na budowę budynku znacznie przekraczały wartość środków

pieniężnych uzyskiwanych przez uczestniczkę, która w czasie prowadzenia inwestycji, zgodnie z ustalonym przez strony podziałem obowiązków, pracowała zawodowo, zajmowała się domem i wspólnymi małoletnimi dziećmi stron. Uczestniczka poza kilkukrotnymi wizytami na placu budowy nie interesowała się nią. Prowadzeniem inwestycji zajmował się wnioskodawca. Przez ten czas, aż do rozwiązania ich małżeństwa przez rozwód, uczestnicy postępowania prowadzili wspólne gospodarstwo domowe. W tym czasie mieszkali w mieszkaniu uczestniczki. Sąd pierwszej instancji ustalił wartość zabudowanej nieruchomości objętej postępowaniem na 367 118 zł, w tym wartość niezabudowanej nieruchomości na 36 696 zł, budynku mieszkalnego na 277 554 zł, a budynku garażowo-gospodarczego na 52 868 zł. Z tytułu wynajmu nieruchomości wnioskodawca uzyskiwał dochód w postaci czynsz najmu w kwocie 500 zł miesięcznie.

Sąd pierwszej instancji przyjął, że łącząca uczestników postępowania wspólność majątkowa małżeńska ustała dopiero na skutek rozwiązania ich małżeństwa przez rozwód. Zawarta 27 stycznia 1998 r. umowa majątkowa, ustanawiająca rozdzielną majątkową była czynnością prawną pozorną i nie wywołała skutków prawnych (art. 83 § 1 k.c.). Mimo jej zawarcia, uczestnicy postępowania podjęli decyzję o budowie domu, razem dokonali wyboru i zakupu projektu, finansowali inwestycję z uzyskiwanych przez nich dochodów oraz kontynuowali prowadzenie wspólnego gospodarstwa domowego. Z tego względu Sąd pierwszej instancji przyjął, że w skład majątku dorobkowego małżonków wchodzi zabudowana nieruchomość. Wydatki na budowę domu i budynku gospodarczego, finansowane były przez wnioskodawcę i uczestniczkę z dochodów wchodzących do ich majątku wspólnego i nie były nakładem z majątku osobistego wnioskodawcy na majątek wspólny. Finansowanie inwestycji z wyższych dochodów wnioskodawcy, jego zaangażowanie osobiste oraz ojca wnioskodawcy w realizację inwestycji, przy ograniczonym udziale uczestniczki w procesie inwestycyjnym, mogło uzasadniać jedynie żądanie ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym (art. 43 § 1 k.r.o.).

Sąd pierwszej instancji uwzględnił żądanie uczestniczki rozliczenia pożytków uzyskiwanych przez wnioskodawcę z tytułu najmu budynku mieszkalnego.

Uzyskane przez wnioskodawcę z tego tytułu dochody w wysokości 31 500 zł, za okres od ustania na skutek rozvodu wspólności majątkowej małżeńskiej do czerwca 2019 r., są podlegającymi rozliczeniu pożytkami (art. 207 k.c.). Z tego względu Sąd ten uwzględnił żądanie uczestniczki i zasądził na jej rzecz 15 000 zł.

Sąd Okręgowy w Tarnowie oddalił apelację wnioskodawcy od postanowienia Sądu Rejonowego w Tarnowie z 16 sierpnia 2019 r. i uzupełniającego postanowienia tego Sądu z 7 października 2019 r. Sąd drugiej instancji dokonał odmiennej oceny stanu faktycznego przyjmując, że umowa małżonków ustanawiająca rozdzielną wspólność majątkową była ważna i skuteczna. Przyjął, że inwestycja małżonków na ich nieruchomości była wspólną inwestycją rodzinną. Uczestniczka, zaspakajając potrzeby rodziny w wymiarze finansowym i pozafinansowym, poniosła istotny wkład w finansowanie inwestycji budowlanej. Decydującego znaczenia w tym zakresie nie miało to, kto fizycznie dokonywał zakupu materiałów niezbędnych do realizacji tej inwestycji, oraz kto dokonywał wypłat wynagrodzenia pracownikom pracującym na budowie. Większe zaangażowanie wnioskodawcy w czynności związane z budową domu umożliwiał uczestniczące skupienie się na obowiązkach rodzicielskich, trosce o rodzinę oraz wykonywaniu prac domowych. Zaspakajając potrzeby rodziny, zarówno w wymiarze finansowym, jak i pozafinansowym, uczestniczka umożliwiła wnioskodawcy uzyskiwanie wyższych dochodów, przeznaczonych na budowę domu.

Sąd drugiej instancji przyjął, że budowa domu była inwestycją rodzinną, a nie formą nakładu wnioskodawcy z jego majątku osobistego na majątek wspólny. Z tego względu uczestniczące przysługuje połowa wartości zabudowanej nieruchomości, jak też i połowa wartości pożytków uzyskanych przez wnioskodawcę od momentu ustania wspólności majątkowej.

Od postanowienia Sądu Okręgowego skargę kasacyjną wniósł wnioskodawca, zaskarżając je w całości. Zarzucił naruszenie przepisów prawa materialnego: art. 47 § 1 w zw. z art. 31 i 33 k.r.o., art. 47 § 1 w zw. z art. 51 w zw. z art. 31 i 33 k.r.o., art. 31 k.r.o., art. 45 k.r.o., art. 207 k.c. w zw. z art. 46 k.r.o. w zw. z art. 1035 k.c., art. 27 k.r.o., art. 387 § 2¹ pkt 2 k.p.c., art. 378 § 1 k.p.c., art.

229 w zw. z art. 230 k.p.c. Wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia w całości i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarżący w skardze kasacyjnej powołał się na obie podstawy kasacyjne przewidziane w art. 398³ § 1 k.p.c. Jednoczesne powoływanie się na obie podstawy kasacyjne powoduje, że ocena zarzutu naruszenia prawa materialnego może być dokonana dopiero wówczas, gdy Sąd Najwyższy uzna zarzuty skarżącego dotyczące podstawy z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. za chybione (zob. wyroki SN z 25 października 2019 r., IV CSK 656/18, i z 10 września 2020 r., II CSK 125/19).

Skarżący trafnie upatruje naruszenia art. 387 § 2¹ k.p.c., który ma zastosowanie w sprawie na podstawie art. 13 § 2 k.p.c., w sporządzeniu uzasadnienia zaskarżonego postanowienia w sposób uniemożliwiający dokonanie kontroli kasacyjnej. Przepis ten został znowelizowany z dniem 7 listopada 2019 r. i w nowym brzmieniu ma zastosowanie do spraw wszczętych i niezakończonych przed tą datą (art. 9 ust. 2 ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 1469 ze zm.).

Nowelizując art. 387 § 2¹ k.p.c., ustawodawca określił konstrukcję uzasadnienia orzeczenia sądu drugiej instancji. Przed zmianą art. 387 § 2¹ k.p.c. stanowił jedynie, że gdy sąd drugiej instancji nie przeprowadził postępowania dowodowego ani nie zmienił ustaleń faktycznych sądu pierwszej instancji, a w apelacji nie zgłoszono zarzutów dotyczących tych ustaleń, uzasadnienie mogło ograniczać się do wyjaśnienia podstawy prawnej wyroku z przytoczeniem przepisów prawa. Konieczne elementy uzasadnienia wyroku sądu drugiej instancji określał wówczas odpowiednio stosowany art. 328 § 2 k.p.c. (w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.), mając na względzie, że sąd drugiej instancji jest także sądem orzekającym merytorycznie, a więc uzasadnienie jego wyroku powinno odpowiadać zarówno kontrolnej, jak i merytorycznej funkcji apelacji. Wspominana nowelizacja usankcjonowała to podejście.

Artykuł 387 § 2¹ pkt 2 k.p.c. nakłada na sąd drugiej instancji obowiązek wyjaśnienia podstawy prawnej wyroku z przytoczeniem przepisów prawa, obejmującej ocenę poszczególnych zarzutów apelacyjnych, a poza tym może ograniczyć się do stwierdzenia, że sąd przyjął za własne oceny sądu pierwszej instancji. Naruszenie art. 387 § 2¹ k.p.c. może ponadto stanowić, podobnie jak w poprzednim stanie prawnym naruszenie art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., usprawiedliwioną podstawę kasacyjną w postaci naruszenia przepisów postępowania, gdy uzasadnienie zaskarżonego orzeczenia nie posiada wszystkich koniecznych elementów lub zawiera braki uniemożliwiające przeprowadzenie jego kontroli kasacyjnej (zob. wyroki SN z 16 marca 2018 r., IV CSK 106/17, i z 30 lipca 2021 r., V CSKP 188/21).

Uzasadnienie zaskarżonego postanowienia tych wymagań nie spełnia. Sąd drugiej instancji odmiennie ocenił materiał dowodowy i dokonał istotnej zmiany ustaleń faktycznych. Sąd pierwszej instancji przyjął, że zawarta przez uczestników postępowania umowa majątkowa małżeńska z 1998 r. była czynnością pozorną, a w konsekwencji nieważną i nie wywołała skutków prawnych. Wspólność majątkowa małżeńska ustała między uczestnikami postępowania dopiero z dniem uprawomocnienia się wyroku rozwiązującego ich małżeństwo przez rozwód (2 kwietnia 2014 r.). Rozstrzygając w przedmiocie podziału majątku wspólnego Sąd ten zastosował przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w brzmieniu ustalonym ustawą z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 162, poz. 1691 – dalej: „ustawa zmieniająca”). Zgodnie z art. 5 ust. 5 pkt 3 ustawy zmieniającej, przepisy dotychczasowe stosuje się do podziału majątku wspólnego małżonków i do zwrotu wydatków i nakładów dokonanych z majątku wspólnego na majątek osobisty lub z majątku osobistego na majątek wspólny, jeżeli wspólność majątkowa małżonków ustała przed wejściem ustawy w życie. Przyjęcie przez Sąd pierwszej instancji, że wspólność majątkowa małżeńska uczestników postępowania ustała dopiero po uprawomocnienia się wyroku rozwiązującego ich małżeństwo przez rozwód, skutkowało ustaleniem, że w skład majątku wspólnego wchodzi nieruchomości zabudowana domem i budynkiem gospodarczym. Nakłady na zabudowę wspólnej

nieruchomości finansowane była z dochodów małżonków uzyskanych w czasie trwania wspólności ustawowej, czyli z majątku wspólnego (art. 31 § 1 i 2 k.r.o.).

Zakwestionowanie takich ustaleń przez Sąd drugiej instancji i uznanie, że umowa majątkowa małżeńska z 27 stycznia 1998 r. była ważna i skuteczna, powinno skutkować również uwzględnieniem, że od tej daty między małżonkami panował ustrój rozdzielności majątkowej. Ma to istotne znaczenie dla przyjętej kwalifikacji prawnej i wymagało od Sądu drugiej instancji wyjaśnienia podstawy prawnej rozstrzygnięcia z przytoczeniem przepisów prawa, które mają zastosowanie do rozliczenia stron.

Uzasadnienie Sądu drugiej instancji w ramach wyjaśnienia podstawy prawnej i oceny zarzutów apelacji odnosi się jednak wyłącznie do poddanych analizie przepisów prawa procesowego. Brak jest wyjaśnienia, jaka była materialnoprawna podstawa prawna rozstrzygnięcia oraz czy przyjęte zostały za własne oceny Sądu pierwszej instancji. Uznanie przez Sąd Okręgowy, że umowa majątkową zawarta przez uczestników postępowania była ważna, skutkowałaby powstaniem między nimi z tym dniem (27 stycznia 1998 r.) rozdzielności majątkowej. W takim wypadku w dotychczasowe miejsce trzech mas majątkowych (majątek wspólny i dwa majątki osobiste małżonków, określane w poprzednim stanie prawnym jako odrębne), powstają dwa majątki osobiste małżonków, zarządzane przez nich samodzielnie, do których wchodzi (równe co do zasady) udziały ułamkowe w dotychczasowym majątku wspólnym. Wskazane masy majątkowe mają charakter autonomiczny i każde z małżonków w stosunku do drugiego małżonka znajduje się w sytuacji takiej, jak osoba obca.

Zawarcie umowy ustanawiającej ustrój rozdzielności majątkowej nie wyłącza możliwości wspólnego nabywania przez małżonków rzeczy lub praw zgodnie z ogólnymi zasadami prawa cywilnego. Dochodzi wówczas do powstania współwłasności rzeczy lub wspólności praw, w których udział ułamkowy każdego małżonków wejdzie do jego osobistego majątku. Ustanie wspólności majątkowej małżonków powoduje, że do rozliczeń z tytułu wydatków i nakładów art. 45 k.r.o. ma zastosowanie jedynie za okres trwania wspólności ustawowej. Z kolei w okresie od chwili ustania wspólności ustawowej do chwili podziału majątku wspólnego, do

rozliczenia małżonków zastosowanie mają przepisy dotyczące współwłasności w częściach ułamkowych, w szczególności art. 207 k.c.

Artykuł 207 k.c. stanowi, że pożytki i inne przychody z rzeczy wspólnej przypadają współwłaścicielom w stosunku do wysokości udziałów; w takim samym stosunku ponoszą oni wydatki i ciężary związane z rzeczą wspólną. Obejmuje on wydatki związane zarówno z czynnościami dokonywanymi w ramach zwykłego zarządu, jak i przekraczającymi zwykły zarząd, w tym nakłady, bez względu na to, czy mają one charakter konieczny, użyteczny, czy zbytkowny (zob. uchwała SN z 10 maja 2006 r., III CZP 11/06, OSNC 2007, nr 3, poz. 38). W sytuacji, w której współwłaściciel poniósł określony wydatek, może on zatem żądać jego zwrotu od pozostałych współwłaścicieli w częściach odpowiadających ich udziałom.

Sąd drugiej instancji zmieniając ustalenia faktyczne Sądu Rejonowego przyjął, że wspólność ustawowa ustała 27 stycznia 1998 r., i ta data stanowi podstawę do ustalenia składu majątku wspólnego, którego wartość określają ceny z chwili dokonywania jego podziału (zob. uchwała SN z 23 lutego 2018 r., III CZP 103/17, OSNC 2019, nr 2, poz. 13). W takim też wypadku zastosowanie ma zasada intertemporalna z art. 5 ust. 5 pkt 3 ustawy zmieniającej, zakładająca stosowanie dotychczasowych przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego do podziału majątku wspólnego małżonków, skoro wspólność majątkowa ustała przed dniem wejścia jej w życie (20 stycznia 2005 r.). Ustalenie przez Sądy *meriti* różnych dat ustania wspólności majątkowej małżonków, przed i po wejściu w życie ustawy zmieniającej, determinuje również zastosowanie właściwych przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.

Z tych względów zarzut naruszenia przepisów prawa procesowego był uzasadniony i bezprzedmiotowe jest odniesienie się do pozostałych zarzutów podniesionych w skardze kasacyjnej.

Z tych względów, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. uchylił zaskarżone postanowienie i przekazał sprawę Sądowi Okręgowemu w Tarnowie do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 108 § 2 k.p.c.).

[as]

